

Danmarks nye muslimske intellektuelle – en ny islamisk autoritet?

Af Malik Christian Reimer Larsen, cand.mag. i Religionsvidenskab

maliklarsen@hotmail.com

Intellektuelle har altid spillet en central rolle i den islamiske historie og også i dag finder man muslimske intellektuelle i forskellige sammenhænge. I en dansk kontekst har sådanne optrådt i den offentlige debat fra så forskellige udgangspunkter som for eksempel talsmanden for Hizb ut-Tahrir, Junes Kock, imamerne fra Dansk Islamisk Center, Waseem Hussain, Naveed Baig og Fatih Alev, eller samfundsdebattører med muslimsk baggrund som Tarek Ziad Hussein eller Ahmed Akkari¹. I det speciale, som ligger til grund for denne artikel, undersøgte jeg en række danske muslimer, som jeg har valgt at kalde for de *nye* muslimske intellektuelle i Danmark. De udgør ikke en organiseret gruppe, men kender udmærket hinanden. Det, som gør dem interessante, er, at de som nogle af de første dansk opvoksede muslimer har erhvervet sig formelle islamiske uddannelser fra muslimske majoritetslande ved siden af deres uddannelser til ingeniører, læger og jurister. På baggrund af begge dele mener de, som muslimske autoriteter, at have et bedre udgangspunkt for at balancere et muslimsk liv i en dansk sammenhæng end for eksempel de traditionelle imamer.

¹ I den brede offentlighed fremstilles Junes Kock og Hizb ut-Tahrir ofte som fundamentalistiske, Waseem Hussain, Naveed Baig og Fatih Alev kaldes moderate, mens den sene Ahmed Akkari beskrives som direkte islamkritisk (Kristeligt Dagblad 06.01.2012; Politiken 20.03.2016; Jyllands-Posten 11.03.2016).

Forældregenerationen og de unge muslimer

Spørgsmålet om religiøs autoritet – altså hvem, der har ret til at udstikke retningslinjer om religiøse emner – er et klassisk tema indenfor religionsvidenskaben og har også spillet en helt central rolle i islamforskningens beskrivelser af muslimer i Vesten. Det har den formodentligt blandt andet, fordi den islamiske autoritet i vestlige lande har været meget flydende sammenlignet med autoriteten i muslimske majoritetslande. Den franske sociolog Olivier Roy har beskrevet situationen omkring islamisk autoritet i Europa som en krise, hvor det er alt andet end indlysende hvem, der er legitime autoriteter (Roy 2004). Manglen på åbenlyse autoriteter har også været et faktum, som danske muslimer har måtte forholde sig til og tackle. Den første bølge af muslimske indvandrere kom til Danmark som gæstearbejdere i 1960'erne og 1970'erne. Denne forældregeneration – som jeg vil kalde dem – tacklede ofte autoritetskrisen ved at importere både undervisningsmateriale og imamer fra deres hjemlande, hvilket ofte resulterede i en direkte overførsel af religion og kultur, som ikke nødvendigvis var akklimatiseret det danske samfund. Som forældregenerationens børn voksede op, kunne et stigende antal fra den yngre generation dog i mindre og mindre grad stille sig tilfredse med forældrenes måde at forholde sig til autoritetskrisen på. De unge muslimer begyndte at stille andre og nye krav til imamerne ved for eksempel at afkræve refleksioner om, hvordan man i praksis kombinerer et muslimsk liv med tilværelsen i en minoritetssituation. Imamerne, som hverken var opvokset i Danmark, deltagende på arbejdsmarkedet eller talte det danske sprog, kunne i ringe grad efterkomme denne nye efterspørgsel hos de yngre muslimer. Som resultat heraf begyndte de yngre muslimer derfor at søge religiøse råd andre steder som på internettet eller i diskussionsfora, hvor autoritetskonstruktionen som oftest var meget flad, fordi det var ligesindede, der mødtes for at diskutere emnerne. Udviklingen betød, at selvom mange af de unge muslimer havde et udbredt kendskab til helligteksterne – det vil sige Koranen og beretningerne om profeten Muhammeds liv kaldet hadith-litteraturen – manglede de kendskab til de klassiske fortolkninger af disse. Der blev derfor sjældent refereret til de traditionelle fortolkningsteknikker og fortolkningspræcedenser, og de tillagde det heller ikke nødvendigvis nogen videre betydning.

Forældregenerationen og de unge muslimers tilgange kan derfor ses som to strategier, der forsøger at forholde sig til det samme problem: autoritetskrisen. For forældrene var det vigtigste at få imamer, der havde formelle religiøse kvalifikationer, mens deres kendskab til livet i Danmark var af mindre betydning. Det var derimod omvendt med de unge muslimer, for hvem kendskabet til livet i Danmark blev centralt, mens klassisk islamisk viden i form af

fortolkningsteknikker og fortolkningspræcedens blev nedjusteret. Det er blandt andet denne diskussion, som de nye muslimske intellektuelle tager del i.

De nye muslimske intellektuelle

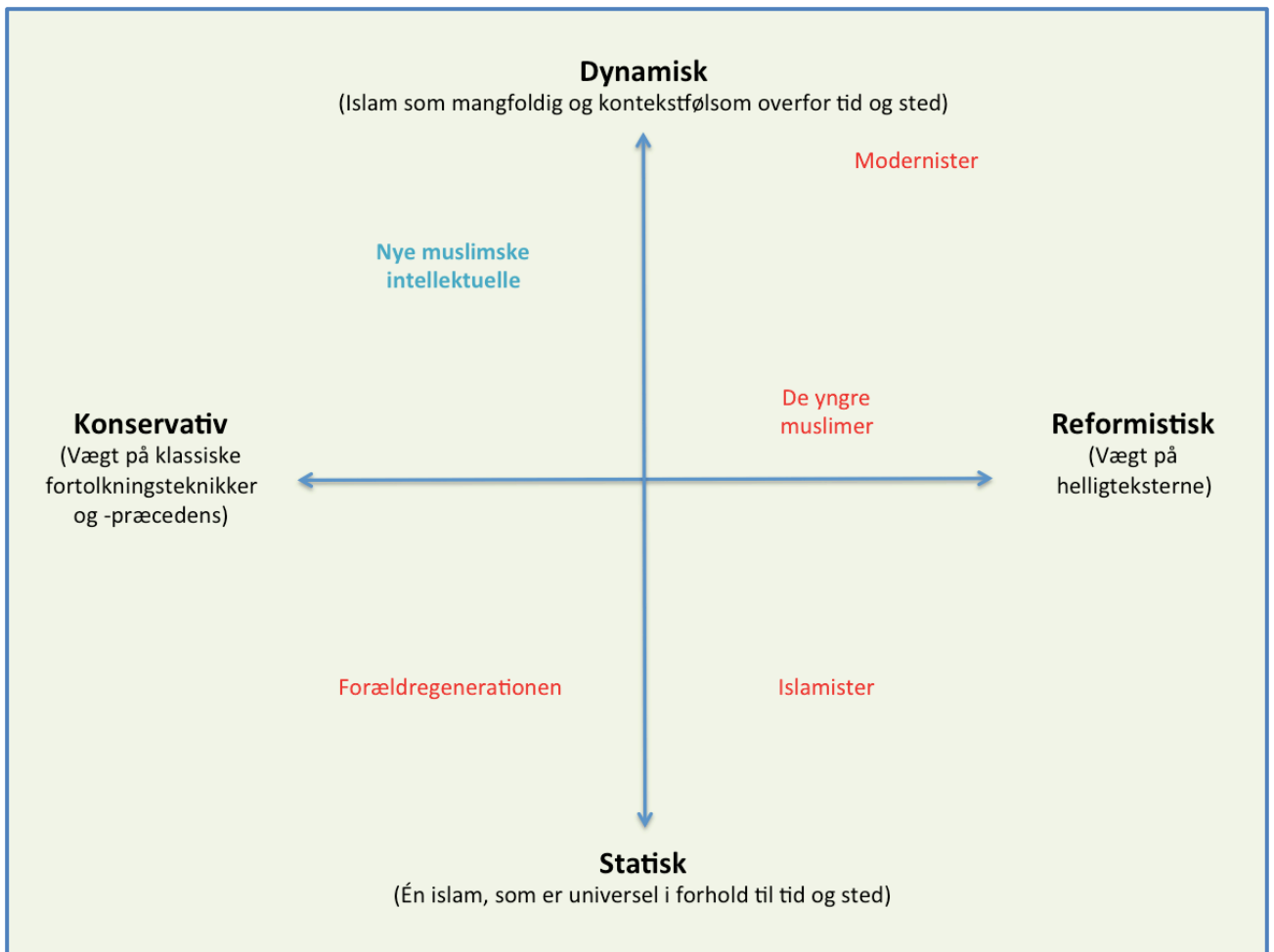
Hvem er de så disse nye muslimske intellektuelle? De seks muslimer, som jeg talte med, var aldersmæssigt fra begyndelsen af trediverne til midten af fyrrerne. Kønsfordelingen var lige og de havde alle længere videregående uddannelser fra Danmark som for eksempel ingeniør, læge og jurist. Derudover havde fire af dem formelle papirer fra islamiske uddannelsesinstitutioner i hovedsageligt Pakistan. To af dem havde for nyligt opnået officiel titel som mufti² som kulminationen på ti års fjernstudier i Danmark. Alle rådgav og underviste desuden andre muslimer, hvorved de uden tvivl opfattes som autoriteter, men ud fra hvilken islamforståelse gør de dette?

Deres forståelse af islam kan beskrives som både konservativ og dynamisk. Det kan måske i første omgang lyde selvmodsigende, når medier og politikere som oftest dikotomisk kategoriserer ”konservative og fundamentalistiske muslimer” overfor ”dynamiske og moderate muslimer”. Hvis vi imidlertid forstår det konservative og det dynamiske på den følgende måde, behøver det ene ikke at udelukke det andet. Det konservative skal i denne sammenhæng henvise til, at der igennem historien er opbygget en bestemt logik eller måde at ræsonnere på i islam, som skal bevares. Den logik, som jeg her taler om, bygger på de fortolkningsteknikker og fortolkningspræcedenser, som de unge muslimer i forrige afsnit nedtonede væsentligheden af. Det dynamiske betyder så, at de nye muslimske intellektuelle forstår denne logik som grundlæggende mangfoldig og rummelig og ikke som determinerende eller statisk. Logikken skal mere forstås som et redskab, man tænker igennem, uden at man på forhånd automatisk kan vide, hvad svaret bliver – og man kan i virkeligheden komme frem til mange forskellige, men lige legitime, svar på baggrund af den. En anden central del af det dynamiske er desuden, at islam altid skal kontekstualiseres. Det vil sige, at et religiøst råd altid skal tage højde for andre hensyn, end hvad man kan kalde det strengt taget islamiske. Som et eksempel på samspillet mellem det konservative og det dynamiske kan man bruge problemstillingen om håndtryk mellem kønnene. Ifølge en af dem, jeg talte med, har man traditionelt frarådet håndtryk mellem kønnene og dét udgangspunkt fastholder han i dag – her ses det konservative. Men han anerkender samtidig, at

² Højtuddannet retslærd, der har ret til at udstede fatwaer (religiøse vejledninger).

det kan støde ikke-muslimer, hvis man nægter at give hånd og derfor må den enkelte muslim i hver situation vurdere, om det vil støde andre. Gør det det, er det tilladt at hilse med håndtryk, fordi undladelsen vil anstrenge forholdet mellem parterne – her ses det dynamiske eller pragmatiske.

Når nu islam altid skal kontekstualiseres, er det selvfølgelig af afgørende betydning, at muslimske autoriteter kender det samfund, som de rådgiver andre muslimer i. De nye muslimske intellektuelle mener derfor også, at sådanne helst skal være opvokset i Danmark, hvor de kender uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet, kulturen, lovene og sproget, så de på en mere pragmatisk måde kan tage højde for alle dele. Derfor står de nye muslimske intellektuelle side om side med de yngre muslimer i deres kritik af forældregenerationens importerede imamer. Samtidig er det dog vigtigt for dem – som konservative – at bevare og videreføre den traditionelle fortolkningstradition, hvormed de alligevel adskiller sig fra de yngre muslimer. Hvor forældregenerationen og de unge muslimer var uenige om vigtigheden af enten fortolkningstraditionen eller viden om det danske samfund, prioriterer de nye muslimske intellektuelle begge dele lige højt. Den ene har ikke værdi uden den anden, så en muslimsk autoritet må være lige så skarp på kultur og Karnov som på Koranen – og omvendt. Her nedenfor har jeg ved hjælp af et koordinatsystem forsøgt at illustrere forskellige islamforståelser i Danmark ud fra begreberne om det konservative (til det reformistiske) og det dynamiske (til det statiske):

Mens man i den konservative ende betoner væsentligheden af at kende de klassiske fortolkninger af helligteksterne, er det en pointe i den reformistiske ende, at man skal "tilbage til kilderne" og læse dem igen med friske øjne. I den dynamiske ende er der vægt på legitimiteten i en mangfoldighed af fortolkninger og kontekstualiseringen af islam, mens man i den statiske ende forsøger at finde frem til ét enkelt udtryk, som er uafhængigt af tid og sted og ofte efterligner, hvordan muslimerne på profetens tid levede. Ud over de nye muslimske intellektuelle, forældregenerationen og de yngre muslimer har jeg indsat, hvad man normalt kalder henholdsvis modernistiske og islamistiske muslimer. De modernistiske muslimer er for eksempel repræsenteret ved folketingsmedlem Naser Khader, der efterspørger et traditionsopgør gennem en reformation af islam. Hizb ut-Tahrir karakteriseres normalt som islamistiske (og til tider også som salafistiske), da de fastholder, at islam i sit udtryk ikke skal bøje sig for den kontekst, som den indgår i. Religionshistorikeren William Shepard beskriver desuden islamister som reformistiske ligesom modernister, fordi de ofte ønsker en lutring af islam for

kulturelle forureninger og kritiserer almindelige muslimer for at følge traditionerne blindt og ukritisk (Shepard 2009, 208). De nye muslimske intellektuelle positionerer sig imod begge grupper, fordi de begge forbryder sig mod deres konservative princip og for islamisternes vedkommende også det dynamiske princip.

Det er da også netop blandingen af det konservative og det dynamiske, der gør, at de nye muslimske intellektuelle fordømmes af medier og politikere i visse sammenhænge, mens de fremhæves som samarbejdspartnere i andre. I kølvandet på TV2-dokumentaren "Moskeerne bag sløret" i marts 2016 opstod der for eksempel en debat om, hvorfor visse moderate muslimer ikke entydigt ville tage afstand fra stening. Forvirringen kan imødekommes af forbindelsen mellem det konservative og det dynamiske, for da stening er nævnt i de islamiske helligtekster og en del af den islamiske historie, kan den i kraft af det konservative princip ikke affærdiges som uislamisk. Da der imidlertid ikke er enighed blandt retslærde om betydningen af steningsversene, er der et vist råderum for fortolkning. Visse moderate muslimer vil derfor på én og samme tid personligt tale imod stening samtidig med at fastholde andre muslimers ret til fortsat at tale for det. To modstridende fortolkninger kan altså være lige islamiske – ligesom vejrudsigter kan være uenige og variere indenfor et spektrum uden, at den ene er mere rigtig end den anden på dét tidspunkt, som de udstedes.

Det handler om at finde fælles fodslag

Hvis man har et indgående kendskab til både livet i Danmark, de danske love og den islamiske logik, står man i en situation med de bedste muligheder for at finde konkrete løsninger på problemstillinger, som tager højde for alle hensyn – og det er præcis dét, som de nye muslimske intellektuelle hævder at forsøge. Flere af dem er således for eksempel optagede af at give danske muslimer muligheden for at optage banklån, der overholder islamiske retningslinjer for sådanne. Det er i dag ikke muligt, men gennem et samarbejde med danske kreditinstitutter og deres eget kendskab til såvel dansk lovgivning som islamiske regler på området, forsøger de at skabe nye muligheder for danske muslimer. Et andet eksempel er sjælesorg, hvor flere også forsøger at dygtiggøre sig fra forskellige vinkler gennem uddannelse, så de under sjælesorgssamtaler både kan trække på religiøse og sekulære indsigter om den menneskelige psykologi – blandt andet psykiatri og kognitiv psykoterapi. De nye muslimske intellektuelle forsøger således at indtage roller som brobyggere mellem forskellige udgangspunkter, der ellers kan være svære at få til at mødes.

Et opgør med individualismen – og ”Syrienskrigere”

Den tyske sociolog Ulrich Beck har beskrevet individualiseringen som ét af vores samtids mest karakteristiske samfundstendenser – også når det kommer til religiøsitet (Beck 2010). Religiøse mennesker i vestlige samfund lader sig i mindre og mindre grad begrænse af foruddefinerede rammer som religiøse dogmer og læresætninger for til gengæld at anlægge en individuel og subjektiv målestok for bedømmelsen af hvad, der er værd at tro på og hvad, der ikke er. Du er nu mere end nogensinde før i din gode ret til at selv at sammensætte din egen religiøsitet eklektisk. Der har også både i indland (Johansen 2002) og udland (Fadil 2005) været undersøgelser af individualisering blandt yngre muslimer og selvom der her tegner sig et billede af, at disse faktisk fastholder islam som en samlet pakke, som man ikke kan vælge og vrage fra, så er de yngre muslimer mere autonome i deres fortolkninger end deres forældre var. Individualiseringen finder altså også sted blandt almindelige muslimer, der anråber sig retten til i højere grad at være med til at udlægge islam.

Selvom de nye muslimske intellektuelle på mange måder udviser den samme autonomi, er det vigtigt at holde sig for øje, at de legitimerer denne på baggrund af forudgående studier af de klassiske fortolkninger og fortolkningsteknikker. Som konservative bygger retten til at udlægge guds ord altså på tilegnelsen af en kollektiv metode eller overleveret logik. For dem er problematiske fortolkninger og fundamentalistiske strømninger da også konsekvensen af *manglende* kendskab til kollektive målestokke og fortolkningstraditionen og ikke det omvendte. Holder du dig til de klassiske fortolkninger, vil du – ifølge dem – som såkaldt ”Syrienskriger” aldrig føle dig kaldet til at drage til Mellemøsten for at kæmpe for oprettelsen af et kalifat.

Vil ikke være imamer

Imamen har blandt både journalister, politikere og forskere modtaget enestående meget opmærksomhed. Det er ikke ufortjent, men det er spørgsmålet, om den islamiske autoritet i Danmark anno 2017 ikke i stigende grad kan se ud på mange andre måder? Det var i hvert fald kendetegnende, at den klassiske imam-rolle i en moské ikke optog hovedparten af de nye muslimske intellektuelles tid. Nogle er funktionsimamer i danske institutioner som fængsler og hospitaler, mens andre helst undgik titlen imam, fordi det ikke er en beskyttet titel, men tillader, at de bliver sat i bås med ”enhver anden tosse fra Grimhøj-moskéen”, som én af dem sagde. Moskéen spiller stadig en væsentlig rolle i deres virke, men det er gennemgående, at de også bruger deres kræfter i forhold til andre former for institutionaliseringer som for eksempel islamiske undervisningsinstitutioner eller paraplyorganisationer. Alle underviste således andre

muslimer og visse havde ligefrem oprettet akademier, hvor undervisningen med deres egne ord er kvalificeret i modsætningen til undervisningen i mange traditionelle moskéer. Der er således et klart ønske om at uddanne og udstyre danske muslimer med klassisk islamisk viden og deres arbejde med undervisningsinstitutionerne bidrager til en udvikling, hvor den islamiske autoritet i højere grad kan udspille sig udenfor end indenfor moskéerne. Det kan derfor være en god idé at vende sig til andre former for autoritetstitler som *ustadh* (lærer) eller mufti og ikke bare imam.

Afrunding

Kombinationen af det konservative og det dynamiske kan i første omgang virke bizart, men det er en nødvendig spænding at få med, hvis man vil forstå Danmarks nye muslimske intellektuelle – og formodentligt en meget større andel af danske muslimer. De nye muslimske intellektuelle kommer sandsynligvis til at repræsentere et stigende antal, da det ser ud til, at der i fremtiden kun vil blive flere dansk opvoksede muslimer med videregående uddannelser og en bevidstgjort religiøsitet.

Litteratur

Beck, Ulrich

2010 *A God of One's Own*, Polity Press, Cambridge.

Fadil, Nadia

2005 "Individualizing Faith, Individualizing Identity: Islam an Young Muslim Women in Begium", in: Jocelyne Cecari & Sean McLoughlin, eds., *European Muslims and the Secular State*, Routledge, Oxon, 143-154.

Johansen, Karen-Lise

2002 *Muslimske stemmer. Religiøs forandring blandt unge muslimer i Danmark*, Akademisk Forlag A/S, Viborg.

Jyllands-Posten

11.03.2016 "Har TV2 brugt ufine midler for at udstille Grimhøj-moskéen?",

<http://jyllands-posten.dk/aarhus/ECE8505365/har-tv2-brugt-ufine-midler-for-at-udstille-grimhoejmoskéen/> (Set 01.05.2017).

Kristeligt Dagblad

06.01.2012 "Hizb ut-Tahrir: Vi kæmper mod assimilation af muslimer i det danske samfund",

<https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/hizb-ut-tahrir-vi-kæmper-mod-assimilation-af-muslimer-i-det-danske-samfund> (Set 01.05.2017).

Politiken 20.03.2016 "Imamer: Muslimer mangler pejlemærker",

<http://politiken.dk/indland/art5615743/Imamer-Muslimer-mangler-pejlemærker>

(Set 01.05.2017).

Roy, Olivier 2004 *Den globaliserede islam*, Forlaget Vandkunsten, København.

Shepard, William 2009 *Introducing Islam*, Routledge, Oxon.